

УДК 336.24

JEL Classification: M41, M42, O23

ЛІХОНОСОВА Г. С.¹

МОНІТОРИНГ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДТОРГНЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ²

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.3.07>

Постановка проблеми. Представлене дослідження містить авторське бачення основних аспектів і підходів до режиму моніторингу регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємствах в умовах післявоєнної економічної нестабільності та фінансової турбулентності. *Метою дослідження є* аналіз тенденцій та ризиків відсутності регулювання та нівелювання соціально-економічного відторгнення в умовах післявоєнної економічної нестабільності у контексті систематизації сучасних положень та занепокоєнь провідних фінансистів відносно вірогідності світової фінансової рецесії. *Методологічною основою дослідження* стали наукові публікації та монографічні видання, статті журналів та матеріали науково-практичних конференцій. Під час проведення дослідження було використано контент-аналіз наукової періодики; порівняльний критичний аналіз існуючих підходів та методів аналізу фінансової стійкості та податкового навантаження; аналіз господарської діяльності підприємств аерокосмічної галузі; статистичні методи аналізу. *Основною гіпотезою дослідження* стало припущення можливості нівелювання соціально-економічного відторгнення на підприємствах за рахунок впровадженні новітніх фінансово-господарських технологій цифрової трансформації та відновлення виробничого потенціалу України. *Виклад основного матеріалу.* У ході дослідження встановлено, що дії, спрямовані на регулювання соціально-економічного відторгнення в умовах післявоєнної економічної турбулентності, можна виміряти набором індикаторів, здатних відобразити існуючий стан факторів безпеки. Результати дослідження довели, що трансформаційні процеси, пов'язані з використанням цифрових технологій, несуть у собі можливість виникнення ризиків і загроз для фінансової стабільності підприємництва. Пропонується використовувати певні типи технологій для регулювання соціально-економічного відторгнення в післявоєнних умовах економічної турбулентності. *Оригінальність та практична значимість* означена в трактуванні сутності та складових ентропійного балансу підприємства, що визначає рівень ризику відторгнення на підприємстві; визначення факторів системної дії (рівень метаболізму підприємства, ступінь занурення в соціально-економічний простір, ефективність використання часових лагів, усунення зростаючої ентропії, саморозвиток і гомеостаз), реалізація яких може усунути або нейтралізувати відторгнення та забезпечити досконалість системного позиціонування підприємства. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Представлено процедури моніторингу регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємствах, які вирізняються часовим лагом від виявленого відторгнення до впровадження відповідних регулюючих дій, що дозволяє керівництву приймати адекватні управлінські корегування відповідно наявним фінансовим ресурсам.

Ключові слова:

соціально-економічне відторгнення, моніторинг, фінансова рецесія, турбулентність економіки, соціально-економічні процеси.

MONITORING REGULATION OF SOCIO-ECONOMIC REJECTION AT ENTERPRISES IN CONDITIONS OF FINANCIAL TURBULENCE

Formulation of the problem. Formulation of the problem. The presented study contains the author's vision of the main aspects and approaches to the regime of monitoring the regulation of socio-economic rejection at enterprises in the conditions of post-war economic instability and financial turbulence. *The purpose of the study* is to analyze the trends and risks of lack of regulation and leveling of socio-economic rejection in the conditions of post-war economic instability in the context of systematization of modern provisions and concerns of leading financiers regarding the probability of a global financial recession. Scientific

¹ Лихоносова Ганна Сергіївна, д-р екон. наук, професор, професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Likhonosova Ganna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Management and Business Administration Department, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6552-8920>

e-mail: a.likhonosova@gmail.com

² робота виконана в тому числі завдяки іменній стипендії Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук за 2023 рік.



publications and monographic editions, magazine articles and materials of scientific and practical conferences became the *methodological basis of the research*. Content analysis of scientific periodicals was used during the research; comparative critical analysis of existing approaches and methods of analysis of financial stability and tax burden; analysis of economic activity of enterprises in the aerospace industry; statistical methods of analysis. *The main hypothesis of the study* was the assumption of the possibility of leveling social and economic rejection at enterprises due to the introduction of the latest financial and economic technologies of digital transformation and restoration of the production potential of Ukraine. *Presenting main material*. In the course of the study, it was established that actions aimed at regulating socio-economic rejection in the conditions of post-war economic turbulence can be measured by a set of indicators capable of reflecting the existing state of security factors. The results of the study proved that the transformational processes associated with the use of digital technologies entail the possibility of risks and threats to the financial stability of entrepreneurship. It is proposed to use certain types of technologies to regulate socio-economic rejection in post-war conditions of economic turbulence. *The originality and practical significance* is defined in the interpretation of the essence and components of the entropy balance of the enterprise, which determines the level of risk of rejection at the enterprise; determination of systemic action factors (the level of enterprise metabolism, the degree of immersion in the socio-economic space, the efficiency of using time lags, the elimination of growing entropy, self-development and homeostasis), the implementation of which can eliminate or neutralize rejection and ensure the perfection of the enterprise's systemic positioning. *Conclusions and prospects for further research*. Procedures for monitoring the regulation of socio-economic rejection at enterprises are presented, which are distinguished by a time lag from the detected rejection to the implementation of appropriate regulatory actions, which allows the management to make adequate management adjustments in accordance with the available financial resources.

Key words:

socio-economic rejection, monitoring, financial recession, economic turbulence, socio-economic processes.

Постановка проблеми. Безумовно, кожна людина залишається членом суспільства, але сьогоднішні реалії України та невизначені перспективи повоєнного відтовлення, створюють умови формування тенденцій соціально-економічного відторгнення різних рівнів прояву. Соціально-економічне відторгнення може виражатися в економічній нестабільності, фінансовій напруженості та соціальній пасивності суспільства. Це найяскравіше проявляється в низькому рівні життя, обмеженому доступі до якісної освіти, неможливості отримати якісні медичні послуги, недостатньому доході, поганих житлових умовах, низькому статусі на ринку праці та безперспективності.

У Конституції України [1, ст. 22, 23] зазначається, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, права і свободи людини не можуть бути скасовані чи обмежені. Ці положення відповідають європейському законодавству. Кожному гарантується свобода пересування, свобода слова, світогляду і віросповідання, право на працю, на підприємництво, на соціальний захист, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, на охорону здоров'я, медичне обслуговування, освіту тощо. [1, ст. 35]. Проте на сьогоднішній день ці принципи не реалізовані на території України.

Глибока кризова соціально-економічна ситуація сьогоднішнього та реальні показники

макро- та мікроекономічного стану України доводять нагальну необхідність активізації національної самосвідомості, розробки та впровадження механізмів прийняття адекватних виробничих та особистих рішень, підвищення соціально-економічної активності, соціальної мобілізації, що забезпечить залучення громадськості, що в свою чергу, внаслідок соціально-економічної трансформації населення, сприятиме підвищенню рівня економічного добробуту та покращенню якості життя населення.

Соціально-економічне відторгнення на підприємстві в Україні слід визначати як процес, у якому певні групи працівників або окремі особи не мають можливості повноцінно брати участь в організаційному, виробничому, соціальному житті через свою бідність, відсутність елементарних знань і можливостей, або внаслідок дискримінації. Це відокремлює їх від працевлаштування, отримання доходу та можливостей для отримання освіти, а також від соціальних і громадських установ і діяльності та, відповідно, від економічних вигод.

Як наслідок, такі працівники не можуть брати участь у процесах розробки та прийняття рішень, які безпосередньо впливають на їх повсякденне життя, як на підприємстві, так і на особистому.

Уряд України проголошує своєю метою розвиток соціально орієнтованої ринкової





економіки, визначає людський розвиток як основу соціальної політики держави та ступінь економічного і соціального прогресу країни. Для досягнення цієї мети українське суспільство має об'єднатися навколо ідеї розвитку людини та подолання тенденцій соціально-економічного відторгнення [2, с. 98].

Соціально-економічне відторгнення може торкнутися кожного члена суспільства, воно не є статичним явищем. Для кожної людини є ризик опинитися поза суспільством. Уразливі верстви населення перевищують серед тих, хто вважається ізольованими; але не всі особи в цих групах відкинуті, і не всі відкинуті люди належать до таких груп.

Турбулентність в соціально-економічній системі викликають причини не тільки економічного, але і неекономічного характеру, зокрема, демографічні, екологічні, технологічні фактори, військові конфлікти. В умовах економічної турбулентності підвищується ентропійність як міра хаотичності і міра невизначеності розвитку.

Для України факт перебування в стані турбулентності наразі беззаперечний. Як зазначає Центр економічної стратегії [3] є ймовірність, що в Україну не повернуться до 3,3 млн тих, хто покинув країну через військові дії. Якщо такий прогноз виправдається, то неповернення українців матиме суттєвий вплив на українську економіку, яка може втратити до 7% свого ВВП щороку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі, все більше вчених приділяють увагу дослідженню питань протидії фінансовим загрозам. З розвитком інформаційних технологій та активному використанню штучного інтелекту все більша кількість сфер впроваджує їх у свою діяльність [4, с. 334-342]. І сьогодні вже неможливо уявити функціонування сучасного суб'єкта господарювання без використання інформаційних технологій та штучного інтелекту.

Значний внесок у дослідження практичних аспектів формування фінансової безпеки та моделей діагностики рівня життя та соціального моделювання в цілому зробили К. Грін [5, с.251-267], Н. Л. Марусяк [6, с. 109-113] та інші дослідники

Авторські дослідження були спрямовані на пошук сучасних важелів та індикаторів визначення рівня фінансової безпеки різних суб'єктів господарювання [7; 8]. Проте актуальність дослідження взаємозв'язку фінансо-

вої безпеки різних суб'єктів господарювання та можливостей застосування інструментів штучного інтелекту з кожним днем тільки зростає.

Отже, метою статті є аналіз тенденцій та ризиків відсутності регулювання та нівелювання соціально-економічного відторгнення в умовах післявоєнної економічної нестабільності у контексті систематизації сучасних положень та занепокоєнь провідних фінансистів відносно вірогідності світової фінансової рецесії.

Виклад основного матеріалу дослідження. За словниковим тлумаченням моніторинг – процес безперервного спостереження за певним процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату, а також прогнозувати та запобігати критичним ситуаціям [9, с. 687]. Отже, моніторинг регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємстві буде проявлятися у відстеженні появи процесів зневіри, розчарування, зради, шкідництва, недоброякісного ставлення до результатів власної роботи та іншого шкідницького ставлення до підприємства в цілому з боку працівників, керівництва, партнерів, конкурентів та інших стейкхолдерів.

На рис. 1 Y є вектором вихідних параметрів регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємстві, який є результатом управлінського впливу завдяки функціонування системи моніторингу відторгнення на X – вектор вхідних параметрів регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємстві. Отже, $YB(y)$ – вектор управлінського впливу, напрям якого визначається функціональною залежністю між від станів входу та виходу параметрів регулювання соціально-економічного відторгнення.

Моніторинг регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємстві у даному випадку полягає у спостереженні напрямів фактичної траєкторії розвитку підприємства із запланованою, якщо відбувається відхилення, то орган управління (орган проведення моніторингу) розробляє важелі управлінського впливу з метою досягнення відповідної запланованої траєкторії. Траєкторія розвитку підприємства оцінюється через з точки зору забезпечення реалізації безлічі цілей розвитку підприємства $C = (C_1, C_2, \dots, C_n)$.

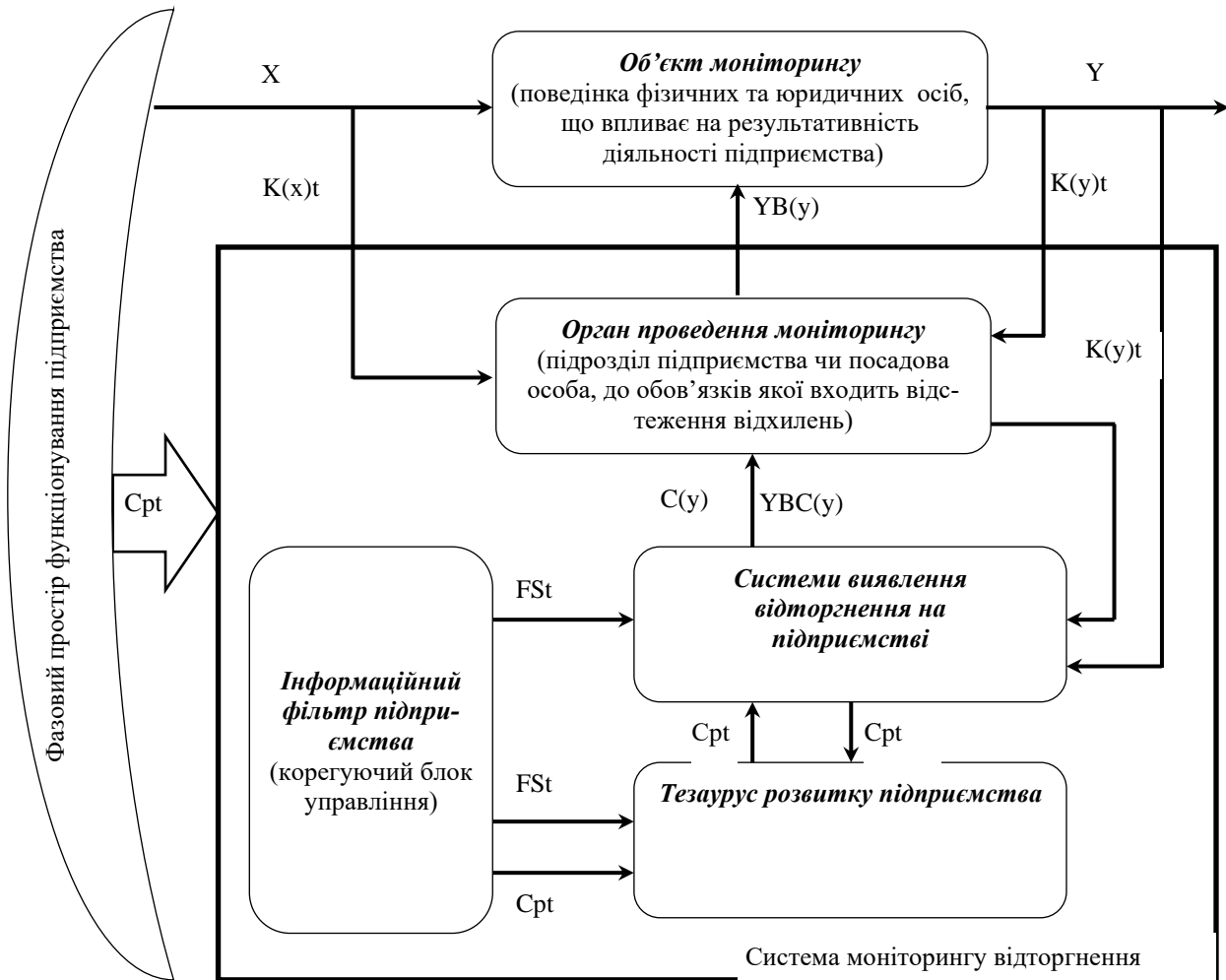


Рисунок 1 – Схема моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємствах
Джерело: розроблено автором

Звідси управлінський вплив органу моніторингу регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємстві має бути спрямовано на мінімізацію виразу (1).

$$YB(y) = \sum V(C_{pi} - C_{\phi i}) \rightarrow \min, \quad (1)$$

де C_{pi} – заплановане значення i -тої цілі підприємства;

$C_{\phi i}$ – фактичне значення i -тої цілі підприємства;

V – вплив факторів відторгнення на підприємство.

Зрозуміло, що процес моніторингу регулювання соціально-економічного відторгнення буде супроводжуватися відхиленням запланованих та фактичних цілей розвитку підприємства саме завдяки впливу факторів відторгнення. Тобто буде формуватися певний багатовимірний вектор відхилень K_y (2).

$$K_y = ((C_{pi1} - C_{\phi i1}), (C_{pi2} - C_{\phi i2}), \dots, (C_{pin} - C_{\phi in})), \quad (2)$$

Виходячи з того, що фазовий простір, що оточує підприємство, певним чином структурований, його можна означити як відповідна кількість факторів ($FS = A, B, C, D$). Якщо весь фазовий простір, що оточує підприємство, характеризується певний ступенем динаміки, то управлінський вплив органу моніторингу соціально-економічного відторгнення визначається як певний алгоритм синтезу управління αCY (3).

$$YB(y) = \alpha CY (FS, K_y), \quad (3)$$

де, $YB(y)$ – безліч управлінський дій органу моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві;

FS – структурований фазовий простір, що оточує підприємство, з певною власною динамікою розвитку.

Позначимо через $SO = (E_1, E_2, \dots, E_n; S_1, S_2, \dots, S_n)$ структуру об'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві,





де E_1, E_2, \dots, E_n – множина елементів об'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві;

S_1, S_2, \dots, S_n – множина прямих та зворотних зв'язків об'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві.

Відповідно, позначимо через $SC = (E_1, E_2, \dots, E_n; S_1, S_2, \dots, S_n)$ структуру суб'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві,

де E_1, E_2, \dots, E_n – множина елементів суб'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві;

S_1, S_2, \dots, S_n – множина прямих та зворотних зв'язків суб'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві.

Очевидно, що у процесі функціонування підприємства зміни відбуваються як у структурі об'єкту, так і структурі суб'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві.

Виходячи із закономірностей «Закону необхідної різноманітності», запровадженого У. Ешбі [10] та позначив через P_{ou} – різноманітність об'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві, а через P_{cu} – різноманітність суб'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві, відобразимо умови, що визначають процес необхідного узгодження розбіжностей суб'єкту та об'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві (4).

$$\begin{cases} P_{ou} \rightarrow P_{cu} \\ P_{cu} > P_{ou} \end{cases} \quad (4)$$

Означені умови є необхідними вимогами для запровадження механізму моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві.

Суб'єктом моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві є визначеною структурою, що має постійний прямий та відповідний зворотній зв'язок із фазовим простором, що оточує підприємство, основними завданнями якого є:

– аналіз динаміки змін фазового простору підприємства та їхнього впливу на виникнення / усунення проявів відторгнення на підприємстві;

– аналіз змін властивостей об'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення на підприємстві (необхідність корегування системи управлінського впливу);

– корегування управлінського впливу на об'єкту моніторингу соціально-економічного відторгнення для досягнення запланованої траєкторії розвитку в умовах динамічності простору підприємства.

Алгоритм синтезу управлінських корегувань в системі моніторингу соціально-економічного відторгнення можна поділити на два етапу: на першому – розробка актуальних цілей підприємства щодо усунення відторгнення; на другому – розробка конкретних команд усунення відхилень між запланованими та фактичними показниками розвитку, що виникли під впливом відторгнення. Отже, на першому етапі визначається актуальна множина цілей підприємства (C_y) (5).

$$C_y = \alpha(O_v, FS), \quad (5)$$

де, α – алгоритм формування актуальної множини цілей функціонування та розвитку підприємства відповідно фазам простору, у яке занурене підприємство, та загальних запланованих цілей підприємства;

O_v – орган виявлення соціально-економічного відторгнення на підприємстві.

На другому етапі визначається безпосередньо синтез управлінських корегувань з боку органу проведення моніторингу соціально-економічного відторгнення (6).

$$UB_y = \beta(FS, K_y), \quad (6)$$

де β – алгоритм формування управлінських впливів, що спрямований на досягнення множини актуальних цілей функціонування та розвитку підприємства за умови усунення / нейтралізації проявів соціально-економічного відторгнення.

Визначимо час виконання циклу моніторингу через t , звідси перший етап процесу моніторингу відторгнення поділиться на два: на першому в тезаурусі розвитку підприємства в результаті виконання алгоритму a_4 отримаємо актуальний стан безлічі цілей розвитку Cpt у часі t .

Тезаурус – це корисна внутрішня інформація про систему та середовище, що дозволяє системі розпізнавати ситуації та відповідним чином реагувати на них [9, с. 1435].

Звідси, тезаурус розвитку підприємства являє собою систему самовідображення діяльності підприємства, що вміщує корисну внутрішню інформацію підприємства про себе та простір, що його оточує, а також визначає можливість підприємства, як системи, розпізнавати відторгнення та визначати напрями його регулювання. Тезаурус моніторингу

нгу соціально-економічного відторгнення є впорядкованою сукупністю знань, понять, категорій, інформацій про внутрішній усклад підприємства та зовнішнє його оточення, що дозволяють формувати алгоритми відстеження сполучення взаємодії всіх сфер діяльності підприємства та виникнення/усунення на даному підґрунті проявів відторгнення.

Отже, тезаурус моніторингу соціально-економічного відторгнення вміщує:

- Структурну характеристику підприємства та його діяльності;
- Структурну характеристику фазового простору підприємства;
- Механізм формування та досягнення цілей розвитку підприємства;
- Механізм розвитку фахових компетенцій та лояльності персоналу підприємства;
- Стратегію розвитку підприємства.

Структурна характеристика підприємства та його діяльності (у тому числі інформація щодо цілей підприємства) потрапляє в тезаурус із системи виявлення відторгнення на підприємстві, проте з іншого боку – в систему виявлення відторгнення на підприємстві потрапляє вся необхідна інформація щодо організації процесу регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємстві. Отже, простежується зворотній зв'язок системи виявлення соціально-економічного відторгнення із тезаурусом, що формується для його моніторингу, що, безумовно, є логічним та закономірним явищем (рис. 1). Також такий зв'язок необхідний із інформаційним фільтром діяльності підприємства.

Під цілями діяльності підприємства розуміємо як цілі функціонування підприємства, так і цілі його розвитку. Визначення цілей розвитку підприємства та механізму формування цілей розвитку підприємства в окремий напрямок, дозволяє реально розглянути підприємство, як соціально-економічну систему, що самоорганізується, а введення принципу невизначеності в процедуру формування цілей розвитку підприємства дозволяє розглядати властивість «самоорганізація» на підприємстві як консолідуюче відносно властивостей «саморозвиток» та «самоудосконалення».

Важливість процедури визначення цілей розвитку підприємства зумовило виокремлення конкретного його тезауруса. Механізм формування цілей розвитку підприємства буде вміщувати множину цілей та напрямів розвитку підприємства (Cp), структурне

відображення фазового простору діяльності підприємства (FSt) у часі t , що визначається формулою (7) та цілі, що потрапили на вхід тезауруса із інформаційного фільтру, отримаємо актуальний стан множини цілей розвитку Cp_t у часі t (7).

$$Cp_t = \delta(Cp, FS)t, \quad (7)$$

де δ – це алгоритм формування актуальних цілей розвитку підприємства відносно стану фазового простору та заданих цілей розвитку підприємства.

Множина цілей функціонування та розвитку підприємства (Cp_t) потрапляє на вхід системи моніторингу соціально-економічного відторгнення (рис. 1), де через інформаційний фільтр потрапляє у тезаурус розвитку підприємства, який згідно алгоритму α (формула 5) формує множину актуальних цілей для конкретної фази простору, в якому знаходиться підприємство, та передає їх на вхід виявлення проявів соціально-економічного відторгнення. Блок виявлення проявів соціально-економічного відторгнення частину з них передає їх на вхід органу проведення моніторингу соціально-економічного відторгнення, а частину повертає у зворотному напрямі для нейтралізації проявів соціально-економічного відторгнення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, завдяки нейтралізації відторгнення на підприємстві за рахунок зазначених факторів його регулювання та досягнення певного рівня впорядкованості можна очікувати декілька видів ефектів. Соціально-економічне відторгнення на підприємстві є багатовимірним явищем, яке можна і потрібно вимірювати. Необхідно розірвати замкнуте коло соціально-економічного відторгнення на всіх можливих рівнях його виникнення та забезпечити сприятливі умови для реалізації заходів соціально-економічного залучення працівників і підприємства в цілому до нового рівня еволюційного розвитку. Зосередження лише на зниженні витрат підприємства або, навпаки, на збільшенні доходів не сприятиме вирішенню проблем соціально-економічного відторгнення. Новітні виробничі, інформаційні та енергетичні вимоги часу вимагають від підприємства нових гнучких форм організаційної конфігурації, що спираються саме на важелях самоорганізації як процесів, здатних забезпечити його функціонування.

Отже, практична значимість дослідження полягає у її потенційній здатності



вплинути на розробку стратегій безпеки, покращення кібербезпекових механізмів, стимулювання інновацій в фінансовій сфері, навчання фахівців та підтримку прийняття рішень в контексті регулювання соціально-економічного відторгнення.

Література

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 3.

2. Likhonosova G. Categories of measurement of socio-economic rejection of the population. *Journal of economic reforms*. 2015. № 4(20). С. 98–108.

3. Михайлишина Д., Самойлюк, М., Томіліна, М. (2023) Біженці з України : хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. Аналітична записка, 120. <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (дата звернення: 23 серпня 2023)

4. Станіна О. Роль штучного інтелекту в забезпеченні економічної безпеки держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 337 – 342.

5. Green K. B. de. Cognitive Models of International Decision making and International Stability. *Systems Research*. 1997. Vol. 4. № 4. P. 251–267.

6. Марусяк Н. Л., Бак Н. А. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 109–113.

7. Ліхоносова Г. С., Бортнікова А. Сучасні соціально-поведінкові виклики: вплив на обліково-податкову результативність підприємств аерокосмічної галузі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-30>

8. Likhonosova G., Aleksejeva L., Zieiniiev T., Shalbayeva S. Approaches to ensuring the economic security of the relocated business. *Access to science, business, innovation in digital economy*, ACCESS Press, 2023. № 4(1). P. 115-129.

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2009. 1736 с.

10. Riley M. A., Turvey M. T. Dynamics in Action: Intentional Behavior as a Complex System Alicia Juarrero. *The American Journal of Psychology*. 2001. № 1 (114). P. 160-169.

References

1. Constitution of Ukraine (1996). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 30, 3.

2. Likhonosova, G. S. (2015). Categories of measurement of socio-economic rejection of the population. *Journal of economic reforms*, 4(20), 98–108.

3. Mykhailyshina, D., Samoiluk, M. and Tomilina, M. (2023) Refugees from Ukraine: who are they, how many are there and how to return them? *Final report. Analytical note*, 120. <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (access date: August 23, 2023)

4. Stanina, O. (2021). The role of artificial intelligence in ensuring the economic security of the state. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1, 337-342.

5. Green, K. B. (1997). Cognitive Models of International Decision making and International Stability. *Systems Research*, 4, 251–267.

6. Marusiak, N. L., Bak, N. A. (2022). Financial security of the enterprise and threats of its loss in the modern economic environment. *Economy and the state*, 2, 109-113.

7. Likhonosova, G., Bortnikova, A. (2023). Modern socio-behavioral challenges: impact on the accounting and tax performance of aerospace enterprises. *Economy and society*, 49 <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-30>

8. Likhonosova, G., Aleksejeva, L., Zieiniiev, T. and Shalbayeva, S. (2023). Approaches to ensuring the economic security of the relocated business. *Access to science, business, innovation in digital economy*, ACCESS Press, 4(1), 115-129.

9. Busel, V.T. (2009). A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language. Kyiv; Irpin: VTF "Perun", 1736.

10. Riley, M. A., Turvey, M. T. (2001). Dynamics in Action: Intentional Behavior as a Complex System Alicia Juarrero. *The American Journal of Psychology*, 1(114), 160-169.

Стаття надійшла
до редакції : 25.08.2023 р.

Стаття прийнята
до друку: 29.09.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Ліхоносова Г. С. Моніторинг регулювання соціально-економічного відторгнення на підприємствах в умовах фінансової турбулентності. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 3 (51). С. 54–60.

